

Raport
oddziaływania na środowisko w zakresie oddziaływania na
obszary NATURA 2000
dla projektu dostosowania Trasy Armii Krajowej do parametrów drogi
ekspresowej w Warszawie

Prof. dr hab. Ewa Symonides

Dr Anna Namura-Ochalska

Warszawa, 2005 r.

Raport
oddziaływania na środowisko w zakresie oddziaływania na
obszary NATURA 2000
dla projektu dostosowania Trasy Armii Krajowej do parametrów drogi
ekspresowej w Warszawie

Prof. dr hab. Ewa Symonides

Dr Anna Namura-Ochalska

Wydział Biologii

Uniwersytet Warszawski

Warszawa, 2005 r.

Spis treści

1.	CHARAKTERYSTYKA PLANOWANEGO PRZEDSIĘWZIĘCIA W KONTEKŚCIE EWENTUALNEGO ODDZIAŁYWANIA NA OBSZARY NATURA 2000	3
2.	ISTOTA I PODSTAWY PRAWNE WYZNACZANIA I FUNKCJONOWANIA OBSZARÓW SIECI NATURA 2000	7
3.	ANALIZA WPŁYWU PLANOWANEJ INWESTYCJI NA WYZNACZONY I PROJEKTOWANY OBSZAR NATURA 2000	13
3.1.	<i>Uwagi ogólne</i>	13
3.2.	<i>Charakterystyka i zagrożenia obszarów Natura 2000, wyznaczonego i planowanego</i>	14
3.2.1.	Obszar Natura 2000 wyznaczony na mocy rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 21 lipca 2004 r. (<i>Dz. U. Nr 229, poz. 2313</i>) "Dolina Środkowej Wisły"	14
3.2.2.	Obszar zgłoszony Komisji Europejskiej przez ekologiczne organizacje pozarządowe jako obszar siedliskowy Natura 2000 „Wisła Środkowa”	18
4.	PODSUMOWANIE I WNIOSKI:	24
5.	DOKUMENTY I ŹRÓDŁA LITERATUROWE	26
6.	DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA	29

1. CHARAKTERYSTYKA PLANOWANEGO PRZEDSIĘWZIĘCIA W KONTEKŚCIE EWENTUALNEGO ODDZIAŁYWANIA NA OBSZARY NATURA 2000

Planowane przedsięwzięcie ma na celu dostosowanie Trasy Armii Krajowej na odcinku od Al. Prymasa Tysiąclecia w Warszawie do ul. Piłsudskiego w Markach do parametrów drogi ekspresowej S-8. **Cały odcinek drogi krajowej nr 8 wraz z mostem przez Wisłę funkcjonuje w układzie miejskim.** Droga ma ustalony przebieg, natomiast rozważane są warianty przekroczenia rzeki.

Omawiany odcinek trasy ma długość 12 km, z czego odcinek lewobrzeżny wynosi 4,4 km, most 0,6 km, odcinek prawobrzeżny 7,0 km. Początek trasy rozpoczyna się od wielopoziomowego węzła z ul. Powązkowską i Al. Prymasa Tysiąclecia, następnie biegnie na granicy gmin Warszawa-Bielany i Warszawa-Centrum, przecina Skarpę Warszawską i - mostem gen. St. Grota Roweckiego - rzekę Wisłę. Na prawym brzegu Wisły trasa przebiega wzdłuż granic gmin Warszawa-Białołęka, Warszawa-Centrum, Warszawa-Targówek. Ostatni odcinek planowanej inwestycji kończy się węzłem „Piłsudskiego” w miejscowości Marki. Aktualnie trasa posiada dwie jezdnie o przekroju:

- 2 x 3 pasy ruchu na całym odcinku lewobrzeżnym,
- 2 x 4 pasy ruchu na moście przez Wisłę,
- 2 x 2 pasy ruchu na odcinku między węzłem „Modlińska” a węzłem „Marywilska”,
- 2 x 3 pasy ruchu na odcinku pomiędzy węzłem „Marywilska” a węzłem „Łabiszyńska”,
- 2 x 2 pasy ruchu na odcinku od węzła „Łabiszyńska” do węzła „Piłsudskiego”.

Jedynie główne jezdnie posiadają pasy awaryjne o szerokości 2,5 metra, z wyjątkiem odcinków na moście, wiaduktu nad ul. Broniewskiego i na nasypie pomiędzy węzłem „Broniewskiego” a węzłem „Marymoncka”. Dodatkowo występują pasy włączenia i wyłączenia dla pojazdów w obrębie węzłów komunikacyjnych lub dodatkowy pas ruchu na jezdni głównej. Wzdłuż całej trasy znajduje się 8 węzłów komunikacyjnych: „Powązkowska”, „Broniewskiego”, „Marymoncka”, „Wisłostrada”, „Modlińska”, „Marywilska”, „Łabiszyńska”, „Głębocka” i „Piłsudskiego” w Markach.

Omawiany odcinek trasy przebiega głównie przez osiedla mieszkaniowe, tereny przemysłowe i usługowo-handlowe. W obrębie lewobrzeżnej Warszawy trasa biegnie początkowo między Cmentarzem Komunalnym „Powązki”, a terenami fortu Bema, czyli od węzła z ul. Powązkowską do węzła z Wybrzeżem Gdańskim. Na tym odcinku w otoczeniu planowanej drogi ekspresowej występują głównie osiedla mieszkaniowe o wysokim budownictwie, jedynie na niewielkim fragmencie od ul. Broniewskiego do ul. Gąbińskiej sąsiaduje z Zespołem Przyrodniczo-Krajobrazowym „Olszyna”, a od ul. Marymonckiej do ul. Gdańskiej z parkiem „Kaskada”. Od ul. Gwiaździstej do Wisłostrady omawiana trasa przecina ogródki działkowe i park „Kępa Potocka” ze zbiornikiem wodnym „Łacha Potocka”. Następnie mostem gen. Grota Roweckiego

przecina dolinę rzeki Wisły. Po stronie prawobrzeżnej do węzła „Marywilska” trasa biegnie wiaduktem przez tereny przemysłowe i kolejowe. Na odcinku od ul. Marywilskiej do Kanału Bródnowskiego, po stronie południowej, trasa sąsiaduje z osiedlem mieszkaniowym Bródno o wysokich blokach mieszkalnych, natomiast po stronie północnej występuje rozproszona zabudowa jednorodzinna, usługi rzemieślnicze i tereny niezagospodarowane. W rejonie ul. Ostródzkiej trasa przecina Kanał Bródnowski. Końcowy odcinek trasy sąsiaduje głównie z wielkimi centrami handlowymi takich firm, jak: Castorama, Carrefour, Ikea oraz z powstającymi osiedlami jednorodzinnymi, ogródkami działkowymi i jeszcze niezagospodarowanymi terenami porolnymi. W Markach, od południa, w otoczeniu trasy występują obiekty Centrum Handlowego Marki, od północy rozproszona zabudowa jednorodzinna.

Wzdłuż przeważającego odcinka istniejącej trasy występuje zieleń przydrożna urządzona, głównie w postaci nasadzeń drzew oraz grup krzewów na terenie płaskim, a także na skarpach nasypów i wykopów. Brak takiej zieleni na końcowym odcinku trasy. Realizacja przedsięwzięcia będzie wymagała usunięcia części zieleni na odcinkach budowy nowych jezdni i węzłów.

Przedłożona dokumentacja fotograficzna ilustruje otoczenie trasy na odcinku planowanym do przebudowy.

Rozwiązania projektowe planowanego przedsięwzięcia zakładają trzy warianty, dotyczące głównie przeprawy przez Wisłę:

Wariant I – przebieg po istniejącej drodze, zakładający obustronne poszerzenie przekroju każdej z dwóch niezależnych konstrukcji składowych mostu o jeden pas ruchu. Jest on zgodny z Konsepcją Biura Planowania Rozwoju Warszawy, opracowaną w 2003 roku. Przewiduje ona prowadzenie ruchu drogowego w podziale na ruch tranzytowy z jezdniami głównymi o przekroju 2 x 2 pasy ruchu i ruch lokalny, z jezdniami o przekroju 2 x 3 pasy ruchu – na odcinku pomiędzy węzłami „Wisłostrada” i „Marywilska”.

Ze względu na te parametry oraz przewidywane obciążenia niezbędna jest przebudowa mostu. Jej zasadniczym elementem jest poszerzenie i wymiana płyty ortotropowej na całej długości mostu, a związku z tym także podparcie wydłużonych wsporników zastrzałami i zabudowanie wolnej przestrzeni o szerokości 3 m, oddzielającej dwie konstrukcje. Rozważane są wprawdzie pewne modyfikacje zasadniczego projektu (np. wzmocnienie płytą żelbetową współpracującą grubości 14 cm istniejącej, stalowej płyty ortotropowej w obrębie jezdni), nie będą one miały jednak żadnego wpływu na siedliska lub gatunki będące przedmiotem ochrony na obszarach Natura 2000. Całość robót zaplanowana jest na okres 24 miesięcy, w ciągu których – na przemian – zostanie wyłączona z ruchu jedna z dwóch rozdzielonych konstrukcji mostu.

W zakres robót związanych z przebudową mostu wchodzi: rozbiórka nawierzchni, izolacji, barier, poręczy i chodników, wbijanie pali z rur stalowych i budowa podpór montażowych w rzece, wycinanie elementów konstrukcji stalowej, spawanie, czyszczenie i malowanie nowo

wbudowywanych elementów konstrukcji, układanie zbrojenia, betonowanie, wykonanie izolacji i nawierzchni oraz montaż elementów wyposażenia.

W celu dostosowania Trasy Armii Krajowej do drogi ekspresowej zaplanowano, poza poszerzeniem przekroju mostu:

- budowę nowych jezdni na odcinku od węzła „Modlińska” do węzła „Łabiszyńska” oraz w węźle „Piłsudskiego”,
- poszerzenie jezdni głównej na odcinku od węzła „Łabiszyńska” do węzła „Piłsudskiego”,
- budowę jezdni zbiorczo-rozprowadzających na odcinku od węzła „Marywilska” do węzła „Łabiszyńska” oraz na odcinku od węzła „Głębocka” do węzła „Piłsudskiego”,
- przebudowę jezdni zbiorczo-rozprowadzających na odcinku od ul. Ostródzkiej do węzła „Nowo-Wincentego”,
- budowę wjazdów i wyjazdów z jezdni głównych na drogi zbiorczo-rozprowadzające.

Wariant II - przebieg po istniejącej drodze, zakładający tylko jednostronne poszerzenie przekroju każdej z dwóch niezależnych konstrukcji składowych mostu o jeden pas ruchu, na zewnątrz pasów istniejących. Podobnie, jak w wariantcie I – niezbędna jest przebudowa mostu.

W przeciwieństwie do wariantu I – wolna przestrzeń o szerokości 3 m, oddzielająca dwie konstrukcje mostowe, byłaby zachowana ze względu na tylko jednostronne poszerzenie każdej z nich, ale takie rozwiązanie będzie wymagało – poza przebudową ustroju niosącego – także przebudowy fundamentów i korpusów podpór. Całość robót będzie wymagała dłuższego o 6 miesięcy okresu zamknięcia dla ruchu każdej z dwóch konstrukcji, czyli w sumie okres przebudowy byłby dłuższy o rok w stosunku do wariantu I.

Zakres robót, w stosunku do wariantu I, byłby rozszerzony o roboty rozbiórkowe istniejących podpór, wykonywanie pali wierconych, wbijanie ścianek szczelnych, wykonywanie betonowych łąw fundamentowych i korpusów podpór.

Wariant III – budowa nowego mostu w górę rzeki w stosunku do mostu istniejącego, składającego się z dwóch niezależnych konstrukcji dla jezdni głównych drogi. Jest on zgodny z Koncepcją Biura Planowania Rozwoju Warszawy.

Podobnie, jak w obu poprzednio opisanych wariantach, przewiduje się prowadzenie ruchu drogowego w podziale na ruch tranzytowy i ruch lokalny na odcinku między węzłami „Wisłostrada” i „Marywilska”, natomiast zamiast poszerzenia istniejącego mostu zakłada się w tym wariantcie budowę nowego mostu w odległości 55 m w górę rzeki w stosunku do osi istniejącego. Most składałby się z dwóch niezależnych konstrukcji i byłby przeznaczony dla jezdni głównych drogi

ekspresowej, o przekroju 2 x 3 pasy ruchu. Konstrukcja ustroju niosącego z betonu sprężonego byłaby wykonywana metodą wspornikową. Realizacja tego wariantu wymagałaby ponadto wybudowania wiaduktów dojazdowych po wschodniej i zachodniej stronie Wisły. Most istniejący pełniłby rolę jezdni zbierających i rozprowadzających pomiędzy węzłami „Wisłostrada” i „Marywilska” .

Z realizacją wariantu III będzie się wiązało – poza zmianą przebiegu trasy jezdni głównych na odcinku ok. 3,2 km - podniesienie niwelety na wysokość 6-7 m w stosunku do niwelety istniejącej przeprawy. Budowa takiego mostu trwałaby ok. 30 miesięcy. Związane z nią roboty – to roboty palowe, wbijanie ścianek szczelnych, budowa rusztowań i deskowań korpusów podpór, roboty zbrojarskie, betonowanie. Z przyrodniczego punktu widzenia – nowy most byłby równocześnie nowym czynnikiem antropogenne pochodzenia.

W sumie, z wyjątkiem wariantu III, przedsięwzięcie nie ma charakteru budowy nowego ciągu komunikacyjnego i sprowadza się jedynie do poszerzenia niektórych odcinków istniejących jezdni oraz do budowy i rozbudowy łącznic w węzłach komunikacyjnych.

Projekt przedsięwzięcia przewiduje następujące elementy ograniczające uciążliwość ruchu drogowego dla środowiska przyrodniczego:

- budowę i przebudowę ekranów akustycznych
- wprowadzenie nowych nasadzeń roślinnych i uzupełnienie istniejących
- urządzenia do oczyszczania wód opadowych
- szczelny system odprowadzenia wód opadowych.

Z punktu widzenia potencjalnego wpływu planowanej inwestycji na ochronę walorów przyrodniczych terenów w jej otoczeniu istotny jest jej przebieg przez dolinę Wisły, objętą siecią obszarów chronionych Natura 2000. Trasa przebiega ponad wyznaczonym obszarem "ptasim" sieci obszarów Natura 2000 - „Dolina Środkowej Wisły” oraz ponad planowanym do objęcia tą siecią obszarem "siedliskowym" - „Wisła Środkowa”.

Zgodnie z zalecaną metodyką ocen prowadzonych w związku z wpływem sieci transportowej TINA na ostoje ptaków o znaczeniu europejskim (wg *BirdLife International*), w opracowaniu uwzględniono przede wszystkim:

- wewnętrzną strefę oddziaływania o szer. 1,0 km po obu stronach mostu i drogi

- zewnętrzną strefę oddziaływania o szer. 2,5 km po obu stronach mostu i drogi
- przestrzenne i funkcjonalne powiązania między obu obszarami Natura 2000 w najbliższym otoczeniu planowanej inwestycji oraz jej ewentualny wpływ na obszary Natura 2000 położone wzdłuż rzeki, choć z dala od Warszawy.

Dodatkowo w opracowaniu uwzględniono ewentualny wpływ planowanego przedsięwzięcia na cztery wiślane rezerwaty przyrody, utworzone w grudniu 1998 r. w celu zachowania ze względów naukowych i dydaktycznych ostoi lęgowych rzadkich i ginących ptaków występujących na obszarze Wisły:

- Zakole Zakroczymskie (528,42 ha)
- Wikliny Wiślane (340,48 ha)
- Kępy Kazuńskie (544,28 ha)
- Ławice Kiełpińskie (803 ha)

oraz - będący od września 1997 r. enklawą Kampinoskiego Parku Narodowego -rezerwat przyrody Ruska Kępa, utworzony w 1980 r. Ochronie podlega tu naturalny łąg wierzbowo-topolowy na tarasie zalewowym Wisły, bezpośrednio graniczący z rzeką.

Wszystkie wymienione rezerwaty przyrody znajdują się w granicach obszaru Natura 2000 „Dolina Dolnej Wisły”. Rezerwaty przyrody, zgodnie z ustawą o ochronie przyrody, wymagają podporządkowania wszelkich działań w ich granicach ochronie przyrody, też muszą być traktowane niezależnie od obszarów Natura 2000.

2. ISTOTA I PODSTAWY PRAWNE WYZNACZANIA I FUNKCJONOWANIA OBSZARÓW SIECI NATURA 2000

Sieć obszarów Natura 2000, nazywana także Europejską Siecią Ekologiczną, jest systemem obszarów chronionych, wyznaczonych we wszystkich państwach należących do Unii Europejskiej w celu stworzenia szans przetrwania flory i fauny Starego Kontynentu. Ochronie na tych obszarach podlegają zarówno populacje ginących lub zagrożonych w Europie gatunków roślin i zwierząt, jak też ginące lub zagrożone siedliska przyrodnicze. „Natura 2000”, jako koncepcja ochrony przyrodniczego dziedzictwa Europy, różni się istotnie od ochrony przyrody realizowanej w parkach narodowych lub rezerwach przyrody, na terenie których ochronie podlega cała przyroda.

Istotą sieci „Natura 2000” jest integracja ochrony gatunków i siedlisk z gospodarczą działalnością człowieka, a więc urzeczywistnienie idei zrównoważonego rozwoju państw i społeczeństw.

Podstawowym zadaniem państw członkowskich jest troska o niepogarszanie stanu zagrożonych populacji i siedlisk przyrodniczych, a jeśli jest to możliwe – jego poprawę. Dotychczasowa działalność rolnicza, leśna, wodna, rybacka lub łowiecka nie podlega ograniczeniom na obszarach "naturowych", a sytuacja konfliktowa może powstać dopiero przy takiej zmianie sposobu użytkowania gruntów, która znaczaco negatywnie wpłynie na stan chronionych obiektów i obszarów. **Także jednak to ograniczenie nie dotyczy ważnego interesu publicznego, a taki charakter niewątpliwie ma planowana inwestycja.**

Podstawą prawną wyznaczania i ochrony obszarów Natura 2000 są dwie dyrektywy:

- **Dyrektywa 79/409/EWG o ochronie dziko żyjących ptaków, zwana Dyrektywą Ptasią, uchwalona 2 kwietnia 1979 r. (a następnie zmodyfikowana dyrektywami 81/854/EWG, 85/411/EWG, 86/122/EWG, 91/244/EWG i 94/24/EWG).**

Dyrektywa Ptasia wyposażona jest w 5 załączników, z których pierwszy zawiera listę niemal 200 gatunków ptaków „specjalnej troski” (wymierających lub zagrożonych głównie wskutek niekorzystnych zmian ich siedlisk), dla których Dyrektywa nakazuje wytypowanie tzw. obszarów specjalnej ochrony (OSO), zwanych potocznie „obszarami ptasimi”. Stanowią one jedną z dwóch składowych sieci obszarów Natura 2000. Wytypowanie OSO jest narzucone przez dość precyzyjne kryteria ilościowe, opracowane przez międzynarodowe stowarzyszenie *BirdLife International*.

- **Dyrektywa 92/43/EWG o ochronie siedlisk przyrodniczych oraz dziko żyjącej fauny i flory, zwana Dyrektywą Siedliskową, uchwalona 21 maja 1992 r. (zmieniona dyrektywą 97/62/EWG).**

Z sześciu załączników, stanowiących integralną część Dyrektywy Siedliskowej, warto wymienić trzy:

Załącznik I – zawiera listę zagrożonych w Europie siedlisk, wśród których 61 ma status priorytetowych ze względu na ich podatność na antropogeniczne przekształcenia lub rzadkość. Zostały one opisane w przewodniku pt. „*Interpretation Manual of European Union Habitats*” (1999) i sklasyfikowane na podstawie kryteriów geograficznych i ekologicznych; poszczególnym jednostkom przypisano kod liczbowy, ułatwiający tworzenie baz danych.

Załącznik II – zawiera listę 483 taksonów roślin i 222 taksonów zwierząt, przy czym pewne wyróżniono jako priorytetowe. Dla ochrony siedlisk i gatunków Dyrektywa nakazuje wyznaczenie specjalnych obszarów ochrony (SOO), nazywanych potocznie „obszarami siedliskowymi” (drugi składnik sieci Natura 2000”).

Załącznik III – wymienia kryteria selekcji i identyfikacji obszarów wstępnie uznanych jako te o znaczeniu wspólnotowym (OZW).

Dyrektywy są uzupełnione decyzjami Komisji Europejskiej, odnoszącymi się do metodycznych i formalnych aspektów wdrażania koncepcji Natura 2000, a także zawierają zakazy i nakazy związane z szeroko pojętą ochroną dzikiej flory i fauny w Europie. Lista typów siedlisk i lista gatunków, wymienionych w Dyrektywie Siedliskowej, są okresowo weryfikowane i mogą być uzupełniane w zależności od stanu zasobów przyrodniczych i ich zagrożenia w Europie.

Tryb zatwierdzania „obszarów ptasich” jest stosunkowo prosty. Jeśli są one wyznaczone zgodnie z kryteriami Dyrektywy Ptasiej – niemal automatycznie stają się elementem sieci Natura 2000, wymagane jest tylko rozporządzenie w tej sprawie, wydane przez ministra właściwego do spraw środowiska. Problem powstaje tylko wówczas, gdy Komitet do spraw ptaków „Ornis”, złożony z przedstawicieli każdego kraju członkowskiego UE, stwierdzi zbyt małą liczbę lub powierzchnię obszarów w stosunku do danych europejskiej bazy informacji o ostojach ptasich. Taki kraj może być nawet poddany osądowi Trybunału Sprawiedliwości, który w orzeczeniach wyklucza możliwość kierowania się względami ekonomicznymi podczas wyznaczania OSO i pod groźbą surowych kar pieniężnych nakazuje uzupełnienie sieci. Stąd też, niemal każdy kraj „starej” Unii był zmuszony do uzupełnienia pierwotnie proponowanej sieci o brakujące obszary.

Wyznaczanie sieci „obszarów siedliskowych” jest bardziej skomplikowane i odbywa się w trzech etapach. W pierwszym etapie państwo przedstawia krajową listę proponowanych obszarów, uwzględniających kryteria przewidziane w załączniku III Dyrektywy Siedliskowej. W przypadku typów siedlisk odwołują się one do globalnej oceny wartości obszaru, reprezentatywności danego typu na danym obszarze, jego powierzchni w stosunku do powierzchni zajmowanej w kraju oraz stopnia zachowania, właściwej dla typu, struktury i funkcji siedliska. W przypadku gatunków wyszczególnionych w załączniku II istotna jest zwłaszcza wielkość, szczególnie liczebność populacji na danym obszarze w stosunku do liczebności populacji krajowej oraz stan zajmowanego siedliska. W drugim etapie Komisja Europejska ocenia, które z proponowanych obszarów zasługują na status obszarów o znaczeniu wspólnotowym (OZW), przy czym obszary reprezentujące priorytetowe typy siedlisk i wyznaczone dla ochrony priorytetowych gatunków stają się takimi obszarami automatycznie, podobnie jak „obszary ptasie”. W trzecim etapie, po zatwierdzeniu przez Komisję poszczególnych OZW, państwa członkowskie muszą formalnie uznać te obszary jako specjalne obszary ochrony w drodze rozporządzenia Ministra Środowiska.

Postanowienia zawarte w Dyrektywach znalazły odzwierciedlenie w Ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. 2004 Nr 92, poz. 880). I tak,

art. 33. 1. ustawy stanowi: „Zabrania się podejmowania działań mogących w istotny sposób pogorszyć stan siedlisk przyrodniczych oraz siedlisk gatunków roślin i zwierząt, a także w istotny sposób wpłynąć negatywnie na gatunki, dla których ochrony został w wyznaczony obszar Natura”; ust. 2 artykułu nakazuje stosowanie tego przepisu także w odniesieniu do projektowanych obszarów Natura 2000; zgodnie z przepisem ust. 3 „Plan lub projekt przedsięwzięcia o potencjalnym bezpośrednim lub pośrednim wpływie na stan obszaru Natura 2000 podlega ocenie dokonywanej na podstawie tytułu I działu VI ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 – Prawo ochrony środowiska pod względem ewentualnych skutków planu lub przedsięwzięcia w odniesieniu do siedlisk przyrodniczych oraz gatunków roślin i zwierząt, dla których ochrony został wyznaczony obszar Natura 2000...”.

art. 34. 1. mówi z kolei o tym, że „jeżeli przemawiają za tym konieczne wymagania nadrzędnego interesu publicznego, w tym wymagania o charakterze społecznym i gospodarczym, i wobec braku rozwiązań alternatywnych, właściwy miejscowo wojewoda ... może zezwolić na realizację planu lub przedsięwzięcia, które mogą mieć negatywny wpływ na siedliska przyrodnicze oraz gatunki roślin i zwierząt, dla których ochrony został wyznaczony obszar Natura 2000, zapewniając wykonanie kompensacji przyrodniczej niezbędnej do zapewnienia spójności i właściwego funkcjonowania sieci obszarów Natura 2000...”. Wg Ustawy - jeżeli na obszarze Natura 2000 występuje siedlisko lub gatunek o znaczeniu priorytetowym, zezwolenia tego udziela się wyłącznie w celu ochrony zdrowia i życia ludzi, zapewnienia bezpieczeństwa powszechnego, uzyskania efektów o pierwszorzędym znaczeniu dla środowiska przyrodniczego lub spełnienia koniecznych wymagań nadrzędnego interesu publicznego - po uzyskaniu opinii Komisji Europejskiej.

art. 36. 1. wyraźnie podkreśla, że „na obszarach Natura 2000.... nie podlega ograniczeniu działalność związana z utrzymaniem urządzeń i obiektów służących bezpieczeństwu przeciwpowodziowemu oraz działalność gospodarcza .... **jeżeli nie zagraża zachowaniu siedlisk przyrodniczych oraz siedlisk roślin i zwierząt ani nie wpływa w sposób istotny negatywnie na gatunki roślin i zwierząt, dla których ochrony został wyznaczony obszar natura 2000”.**

Ustawa z dnia 18 maja 2005 r. o zmianie ustawy – Prawo ochrony środowiska oraz niektórych innych ustaw wprowadza następujące zmiany do ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. 2004 Nr 92, poz. 880)

1) w art. 33:

a) ust. 1 otrzymuje brzmienie:

"1. Zabrania się podejmowania działań mogących w znaczący sposób pogorszyć stan siedlisk przyrodniczych oraz siedlisk gatunków roślin i zwierząt, a także w znaczący sposób wpłynąć negatywnie na gatunki, dla których ochrony został wyznaczony obszar Natura 2000, z zastrzeżeniem art. 34.",

b) ust. 2 otrzymuje brzmienie:

"2. Przepis ust. 1 stosuje się odpowiednio do projektowanych obszarów Natura 2000, znajdujących się na liście, o której mowa w art. 27 ust. 1, do czasu odmowy zatwierdzenia albo zatwierdzenia tych obszarów przez Komisję Europejską jako obszary Natura 2000 i ich wyznaczenia w trybie przepisów, o których mowa w art. 28.",

c) ust. 3 otrzymuje brzmienie:

"3. Projekty planów i projekty zmian do przyjętych planów oraz planowane przedsięwzięcia, które nie są bezpośrednio związane z ochroną obszaru Natura 2000 lub obszarów, o których mowa w ust. 2, lub nie wynikają z tej ochrony, a które mogą na te obszary znacząco oddziaływać, wymagają przeprowadzenia postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko, na zasadach określonych w ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska.",

d) uchyla się ust. 4-6;

2) po art. 35 dodaje się art. 35a w brzmieniu:

"Art. 35a. W przypadku planowanych przedsięwzięć, które mogą znacząco oddziaływać na obszar Natura 2000 i nie są bezpośrednio związane z ochroną obszaru Natura 2000 lub nie wynikają z tej ochrony, zezwolenie, o którym mowa w art. 34 ust. 1, zastępuje się decyzją o środowiskowych uwarunkowaniach zgody na realizację przedsięwzięcia, w rozumieniu ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska; do decyzji stosuje się odpowiednio art. 34 i 35.";

3) art. 37 otrzymuje brzmienie:

"Art. 37. Jeżeli działania na obszarze Natura 2000 zostały podjęte bez przeprowadzenia postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko, o którym mowa w art. 33 ust. 3, wojewoda, a na obszarach morskich dyrektor właściwego urzędu morskiego, nakazuje ich natychmiastowe wstrzymanie i podjęcie w wyznaczonym terminie niezbędnych czynności w celu

przywrócenia poprzedniego stanu danego obszaru, jego części lub chronionych na nim gatunków.";

4) w art. 83 w ust. 6 uchyla się pkt 6.

Ustawa z dn. 18 maja 2005 o zmianie ustawy – Prawo ochrony środowiska . wprowadza także następujące regulacje:

Art. 9.

Do czasu ustanowienia, w trybie ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody, planu ochrony dla obszaru Natura 2000, w raporcie o oddziaływaniu przedsięwzięcia na środowisko zamieszcza się mapy . w skali, w jakiej są one dostępne.

Art. 10.

Jeżeli dla realizowanego przedsięwzięcia mogącego znacząco oddziaływać na obszar

Natura 2000 została wydana, przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy, decyzja o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu lub jedna z decyzji określonych w art. 46 ust. 4 pkt 2-9 ustawy zmienianej w art. 1, uprawniony podmiot powinien złożyć, w terminie 6 miesięcy od dnia wejścia w życie niniejszej ustawy, wniosek o wydanie decyzji o środowiskowych uwarunkowaniach zgody na realizację przedsięwzięcia w zakresie oddziaływania na obszar Natura 2000.

Implementacją zapisów Dyrektywy Ptasiej i Dyrektywy Siedliskowej są także akty wykonawcze do ustawy o ochronie przyrody:

- Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 28 września 2004 r. w sprawie gatunków dziko występujących zwierząt objętych ochroną (Dz. U. Nr 220, poz. 2237)
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 9 lipca 2004 r. w sprawie gatunków dziko występujących roślin objętych ochroną (Dz. U. Nr 168, poz. 1764)
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 9 lipca 2004 r. w sprawie gatunków dziko występujących grzybów objętych ochroną (Dz. U. Nr 168, poz. 1765)
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 14 sierpnia 2001 r. w sprawie określenia rodzajów siedlisk przyrodniczych podlegających ochronie (Dz. U. Nr 92, poz. 1029)
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 21 lipca 2004 r. w sprawie obszarów specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 (Dz. U. Nr 229, poz. 2313).

25 lutego 2003 r. Rada Ministrów zatwierdziła dokument opracowany przez Ministerstwo Środowiska pt. „*Krajowa strategia ochrony i umiarkowanego użytkowania różnorodności biologicznej wraz z Programem działań*”, uwzględniający międzynarodowe zobowiązania Polski w

zakresie ochrony przyrody oraz zobowiązania wynikające z przystąpienia naszego kraju do Unii Europejskiej, w tym konieczność wyznaczenia obszarów sieci Natura 2000.

Warto zwrócić uwagę, że Ustawa z dn. 18 maja 2005 o zmianie ustawy – Prawo ochrony środowiska /.../ wprowadza także inne zmiany do Ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. z 2004 r., Nr 92, poz. 880) – uchylając w art. 83 ust. 6 pkt 6 (dotyczący usuwania drzew lub krzewów związanych z infrastrukturą drogową) oraz do Ustawy z dnia 10 kwietnia 2003r. o szczególnych zasadach przygotowania i realizacji inwestycji w zakresie dróg krajowych (Dz.U. z 2003 r., Nr 80, poz. 721).

3. ANALIZA WPŁYWU PLANOWANEJ INWESTYCJI NA WYZNACZONY I PROJEKTOWANY OBSZAR NATURA 2000

3.1. UWAGI OGÓLNE

W świetle regulacji prawnych zawartych w Dyrektywie Ptasiej, Dyrektywie Siedliskowej i Ustawie o ochronie przyrody oraz w związku z funkcją Wisły jako korytarza ekologicznego, istotnego zwłaszcza dla migracji ptaków, szczególny nacisk w opracowaniu położono na analizę ewentualnego wpływu projektowanego przedsięwzięcia na zachowanie siedlisk w dolinie rzeki i zachowanie populacji ptaków wodno-błotnych, reprezentujących – odpowiednio - typy siedlisk lub gatunki wymienione w załącznikach do Dyrektywy Siedliskowej lub Dyrektywy Ptasiej. Ponadto, w ocenie ewentualnego wpływu planowanej inwestycji na oba obszary sieci Natura 2000 uwzględniono przede wszystkim potencjalne zagrożenia ujęte w dokumentacji przedłożonej Komisji Europejskiej (w tzw. Standardowych Formularzach Danych) oraz - dodatkowo - w publikacji pt. *"Poradniki ochrony siedlisk i gatunków Natura 2000 – podręcznik metodyczny"*, t. 1-7, opracowanej ze środków Unii Europejskiej wiosną 2005 r. na zlecenie Ministerstwa Środowiska.

3.2. CHARAKTERYSTYKA I ZAGROŻENIA OBSZARÓW NATURA 2000, WYZNACZONEGO I PLANOWANEGO

3.2.1. Obszar Natura 2000 wyznaczony na mocy rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 21 lipca 2004 r. (Dz. U. Nr 229, poz. 2313) "Dolina Środkowej Wisły"

Planowana trasa ekspresowa wraz z mostem im. gen. Grota Roweckiego przecina w poprzek obszar „ptasi” Natura 2000 - "Dolinę Środkowej Wisły" (kod: PLB 140004). Most przebiega przez „obszar naturowy” - Wisłę i tereny nadrzeczne po obydwu stronach rzeki na odcinku o szerokości ok. 600 metrów.

"Dolina Środkowej Wisły" została zgłoszona Komisji Europejskiej jako ważna ostoja ptaków, zwłaszcza wodnych, umieszczona na liście przez *BirdLife International/European Bird Census Council*, 2000, wymieniającej ostoję ptasie o znaczeniu międzynarodowym i uznana za „obszar specjalnej ochrony” ptaków na mocy Rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 21 lipca 2004 r.

Obszar zajmuje powierzchnię 28 061,4 ha. Obejmuje długi, stosunkowo wąski odcinek Wisły i jej doliny między Dęblinem a Płockiem, reprezentującej - ze względu na charakter - typ rzeki roztokowej z licznymi wyspami o zróżnicowanym stopniu stabilności. Niektóre wyspy są efemeryczne, inne ustabilizowane roślinnością zielną, a największe - porośnięte zaroślami wierzbowymi i topolowymi. W obrębie regionu administracyjnego Miasta Warszawa (kod NUTS: PL075) – znajduje się zaledwie 4% obszaru. Pozostała część, położona generalnie rzecz biorąc na północ i południe od odcinka warszawskiego, wchodzi w obręb następujących regionów administracyjnych:

- regionu radomskiego (kod NUTS: PL074) – 25%
- regionu lubelskiego (kod NUTS: PL072) – 9%
- warszawskiego regionu administracyjnego (kod NUTS: PL073) – 41%
- regionu ciechanowsko-płockiego (kod NUTS: PL071) – 21%.

Na terenie wielkiej Warszawy obszar ten zlokalizowany jest w nast. dzielnicach: Białołęka (245,0 ha, Bielany 178,8 ha, Mokotów 57,0 ha, Praga – Południe – 54,8 ha, Praga – Północ 88,9 ha, Śródmieście 72,9 ha, Wawer 197,4 ha, Wilanów 87,8 ha i Żoliborz 64,5ha. Największą część całkowitej powierzchni „Doliny Środkowej Wisły” zajmują wody Wisły (46%). W lądowej części dominują, choć nieznacznie, siedliska rolnicze (15%), następnie – fragmenty nadrzecznych, silnie rozrzedzonych lasów łęgowych oraz zarośla wikliny, łąki i pastwiska (po 12%). Pozostałe, drobnopowierzchniowe, siedliska reprezentowane są przez nadrzeczne, piaszczyste, łąchy i plaże,

sady oraz murawy roślinności zielonej. Łączny udział wymienionych siedlisk wynosi zaledwie 14%. Tylko 1% powierzchni przypada na lasy iglaste.

Z listy gatunków ptaków wymienionych w załączniku I Dyrektywy Rady 79/409/EWG (Dyrektywy Ptasiej) w ostoi tej występują:

- A022 *Ixobrychus minutus* - bączek
- A030 *Ciconia nigra*- bocian czarny
- A060 *Aythya nyroca* - podgorzałka
- A068 *Mergus albellus* - bielaczek (pojawia się bardzo rzadko)
- A075 *Haliaeetus albicilla*- bielik
- A081 *Circus aeruginosus* – błotniak stawowy
- A122 *Crex crex* – derkacz
- A133 *Burhinus oedicephalus* - kulon
- A170 *Phalaropus lobatus* - płatkonóg szydłodzioby
- A176 *Larus melanocephalus* – mewa czarnogłowa
- A177 *Larus minutus* – mewa mała
- A190 *Sterna caspia* – rybitwa wielkodzioba, populacja liczy ok. 2 400 par, głównie podczas wędrówek
- A193 *Sterna hirundo* – rybitwa rzeczna, populacja liczy ok. 700 par
- A195 *Sterna albifrons* - rybitwa białoczelną
- A197 *Chlidonias niger* - rybitwa czarna
- A229 *Alcedo atthis* - zimmerodek, populacja liczy ok. 50 par
- A236 *Dryocopus martius* - dzięcioł czarny
- A238 *Dendrocopos medius* – dzięcioł średni
- A255 *Anthus campestris* – świergotek polny
- A272 *Luscinia svecica* – podróżniczek
- A307 *Sylvia nisoria* - jarzębatka
- A320 *Ficedula parva* - muchołówka mała
- A338 *Lanius collurio* - gąsiorek.

W dokumentacji obszaru uzasadniającej włączenie obszaru do europejskiej sieci Natura 2000 wymienia się ponadto 1 gatunek ryby – *Gobio albipinnatus* - kiełb białopłetwy (kod: 1124) i 1 gatunek rośliny – *Liparis loeselii* – lipiennik Loesela (kod: 1903), wymienionych w załączniku II Dyrektywy Rady 92/43/EWG (Dyrektywy Siedliskowej). Ponadto, w granicach obszaru występują stanowiska 18 gatunków roślin objętych ochroną na mocy Rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 9 lipca 2004 r. w sprawie gatunków dziko występujących roślin objętych ochroną (Dz. U. Nr 168, poz. 1764). **”Dolina Środkowej Wisły” znajduje się na liście OSO, a zatem „obszarów specjalnej ochrony” wyznaczonych ze względu na ochronę ptaków i to one (oraz ich siedliska) są najważniejszym składnikiem przyrody tego obszaru.**

Oprócz gatunków ptaków wymienionych wyżej i najistotniejszych z punktu widzenia Dyrektywy Ptasiej, w ostoi regularnie przebywają ptaki migrujące, niewymienione w załączniku I, w sumie – 25 gatunków. Do gatunków zimujących w ostoi należą:

- *Anas platyrhynchos* - krzyżówka (kod: A053), ok. 20 000 osobników
- *Ardea cinerea* – czapla siwa (kod: A028)
- *Bucephala clangula* – gągoł (kod: A067)
- *Mergus merganser* – nurogęś (kod: A070)
- *Cygnus olor* – łabędź niemy (kod: A036).

W sumie, ostoja spełnia ważną rolę zarówno dla gniazdujących ptaków wodno-błotnych (ok. 40-50 gatunków), jak też migrujących i zimujących.

W Standardowym Formularzu Danych, dotyczącym tego obszaru Natura 2000 i przedłożonym Komisji Europejskiej, wymienia się następujące działania, które mogą mieć ujemny wpływ na zachowanie tej ostoi:

- regulacja koryta rzeki,
- zanieczyszczenie powietrza,
- zanieczyszczenie wód,
- zniszczenie nadrzecznych lasów i utrata wskutek tego siedlisk lęgowych,
- płoszenie ptaków w okresie lęgowym, w tym przez wędkarzy penetrujących w tym okresie wyspy,
- palenie ognisk i wypalanie łąk.

Nie wymienia się, wśród potencjalnych zagrożeń, prac związanych z ochroną przeciwpowodziową, a polegających na utrzymaniu w należyтым stanie technicznym koryta rzeki oraz urządzeń i obiektów służących tej ochronie. Zwraca się przy tym uwagę, że działania

związane z ochroną przeciwpowodziową obejmują różne fragmenty doliny rzecznej i nie mają one istotnego wpływu na stan ekologiczny obszaru Natura 2000 – jako całości. **Jako obojętny dla stanu zachowania ostoi uznaje się także wpływ istniejących mostów.**

Z analizy potencjalnych zagrożeń dla ptaków i ich siedlisk wynika, że **wariant I planowanej inwestycji jest optymalny z punktu widzenia ochrony obszaru Natura 2000 „Dolina Środkowej Wisły”**. Zakłada on bowiem jedynie poszerzenie istniejącego mostu, bez ingerencji w dolinę rzeki, nie wprowadza zatem nowego czynnika antropopresyjnego. Warto zaznaczyć, że obecnie siedliska i roślinność w bezpośrednim sąsiedztwie mostu, zwłaszcza zaś w prześwietlonej obecnie strefie między dwoma pasami – jest skrajnie zdewastowana i w wielu miejscach albo całkowicie pozbawiona roślinności, albo pokryta luźną murawą roślinności synantropijnej, albo wręcz - zamiast niej – występują składowiska śmieci i odpadów, co doskonale ilustrują załączone zdjęcia. **Wariant I nie będzie miał negatywnego wpływu, a tym bardziej nie będzie znacząco oddziaływać, także na rezerваты przyrody, znajdujące się w granicach „Doliny Środkowej Wisły”**, dość znacznie oddalone od planowanego przedsięwzięcia. Biorąc pod uwagę prawdopodobny wzrost płynności ruchu samochodowego na skutek poszerzenia mostu można uznać planowaną inwestycję w wariantcie I za przedsięwzięcie wręcz korzystne dla otaczającej przyrody, zwłaszcza w porównaniu ze stanem obecnym. Tym niemniej, dla pełnej ochrony ważnego szlaku migracji ptaków, jakim jest dolina Wisły, należałoby:

- przeprowadzić wszelkiego rodzaju prace budowlane z poszanowaniem roślinności nadbrzeżnej, zarówno na tarasie zalewowym, jak też nadzalewowym w dolinie Wisły,
- zaprojektować najbardziej uciążliwe dla ptaków, zwłaszcza z powodu hałasu, roboty związane z przebudową mostu w okresie pozalęgowym,

Realizacja wariantu II, wymagającego przebudowy fundamentów i korpusów podpór, będzie się wiązała z ingerencją w taras zalewowy i taras nadzalewowy oraz z niezbędną wycinką drzew i krzewów, byłaby zatem szkodliwa dla ptaków i ich siedlisk, zwłaszcza w okresie budowy lub przebudowy podpór.

Najmniej korzystny jest wariant III: budowa nowego mostu – to wprowadzanie do środowiska nowego czynnika o szkodliwym wpływie na funkcjonalną ciągłość korytarza ekologicznego i strukturalną ciągłość nadbrzeżnej roślinności. Na lewym brzegu Wisły z realizacją tego wariantu wiązałyby się wycinka dużej liczby drzew w stosunkowo dobrze zachowanych płatach lasów łęgowych, które są preferowanym przez wiele gatunków ptaków miejscem zakładania lęgów (patrz – dokumentacja fotograficzna).

3.2.2. Obszar zgłoszony Komisji Europejskiej przez ekologiczne organizacje pozarządowe jako obszar siedliskowy Natura 2000 „Wisła Środkowa”

Planowana trasa ekspresowa wraz z mostem im. gen. Grota Roweckiego przecina w poprzek planowany obszar siedliskowy Natura 2000 - "Wisła Środkowa" (kod: PLSH 00089). Most przebiega przez „obszar naturowy” -Wisłę i tereny nadrzeczne po obydwu stronach rzeki na odcinku o szerokości ok. 600 metrów.

”Wisła Środkowa” zajmuje powierzchnię 4 020,6 ha, należącą w 61% do regionu lubelskiego (kod NUTS: PL03) i w 39% do regionu mazowieckiego (kod NUTS: PL07). Została zaproponowana Komisji Europejskiej do objęcia siecią Natura 2000 przede wszystkim ze względu na obecność typów siedlisk i gatunków – odpowiednio – z załącznika I i załącznika II Dyrektywy Siedliskowej. Obejmuje środkowy przełom Wisły od Dębina do Piotrowic o dobrze zachowanym, naturalnym krajobrazie. Rzece towarzyszą liczne starorzecza i łachy piaszczyste, na brzegach rozciągają się rozległe łąki użytkowane ekstensywnie, priorytetowe siedliska łągów i zarośli wierzbowych oraz kępy zakrzewień i zadrzewień. W niektórych wyżej położonych częściach doliny wykształciły się suche, śródlądowe murawy napiaskowe o znaczeniu priorytetowym. Cenne przyrodniczo są na tym obszarze również torfowiska alkaliczne.

Na planowanym obszarze Natura 2000 największy udział - 43% - mają wody śródlądowe (płynące i stojące), 22% przypada na siedliska rolnicze, 9% na łąki i zarośla, a zaledwie 3% zajmują lasy liściaste i mieszane.

Z listy typów siedlisk wymienionych w załączniku I Dyrektywy Siedliskowej (* - siedliska priorytetowe) na obszarze „Wisły Środkowej” występują:

- **3150 starorzecza i inne, naturalne eutroficzne zbiorniki wodne** - siedliska wrażliwe na silną sedymentację i eutrofizację, co prowadzi do zaniku makrofitów i zanurzonej roślinności wodnej. Czynnikiem warunkującym funkcjonowanie starorzeczy jest ich okresowy kontakt z wodami rzecznyymi, przemywającymi i wypłukującymi osady.

Zagrożeniami dla tych siedlisk wg Poradników ochrony siedlisk i gatunków Natura 2000 – podręcznika metodycznego są:

- regulacja rzek i innych cieków wodnych oraz wszelkiego rodzaju melioracje
- stosowanie całkowitych zrębów drzewostanów w strefach brzegowych
- introdukcja ryb roślinożernych; intensyfikacja użytkowania rybackiego
- zanieczyszczenie powietrza oraz zanieczyszczenie wód i strefy brzegowej ściekami miejskimi
- stosowanie sztucznych nawozów na polach i łąkach

- eutrofizacja i gromadzenie się osadów; wzrost zamulenia i rozwój helofitów
- nielegalna zabudowa na linii brzegowej zbiorników
- budowa wielkoprzemysłowych ferm i tuczarni drobiu oraz trzody chlewnej
- zawężanie stref międzywala.

• **3270 zalewane muliste brzegi rzek** - siedliska zbiorowisk roślin jednorocznych na mulistych, wysychających łąkach, brzegach wód; wybitnie pionierska roślinność namulowych mad zalewowej strefy przybrzeżnej.

Zagrożeniami dla tych siedlisk wg Poradników ochrony siedlisk i gatunków Natura 2000 – podręcznika metodycznego są:

- zahamowanie zróżnicowania wielkości przypliwów, od małych po wielkie,
- brak procesów erozyjnych i akumulacyjnych,
- regulacja dolin rzek: pogłębianie i prostowanie koryt, techniczne zabezpieczanie brzegów przed erozją, nasadzenia krzewów, budowa dużych zbiorników zaporowych.

• **6120 * suche, śródlądowe murawy napiaskowe *Koelerion glaucae*** - ciepłolubne murawy o postaci niskich i luźnych zbiorowisk trawiastych z bogatą florą, często z udziałem gatunków rzadkich i zagrożonych.

Zagrożeniami dla tych siedlisk wg Poradników ochrony siedlisk i gatunków Natura 2000 – podręcznika metodycznego są:

- wzrost trofii np. przez spływające z pól nawozy
- wzrost wilgotności podłoża
- sukcesja roślinności drzewiastej i krzewiastej (zacienianie muraw).

• **6510 niżowe łąki użytkowane ekstensywnie** – siedliska bardzo wrażliwe na zmiany żyzności, wilgotności i pH gleby, wymagające stałych zabiegów pielęgnacyjnych.

Zagrożeniami dla tych siedlisk wg Poradników ochrony siedlisk i gatunków Natura 2000 – podręcznika metodycznego są:

- zarastanie przez krzewy i drzewa - największe zagrożenie
- intensywny wypas i deptanie.

- **7230 torfowiska alkaliczne** - torfowiska zasadowe wykształcone na siedliskach oligo-mezotroficznych, zasilanych przez ruchliwe wody podziemne.

Zagrożeniami dla tych siedlisk wg Poradników ochrony siedlisk i gatunków Natura 2000 – podręcznika metodycznego są:

- zmiany warunków wodnych
- eutrofizacja lub wzrost kwasowości podłoża
- zaniechanie tradycyjnego sposobu użytkowania
- zarastanie krzewami i drzewami.

- **91E0 lasy łęgowe i nadrzeczne zarośla wierzbowe** - wykształcają się na terasach zalewowych dużych i małych rzek, gdzie zachodzą procesy madotwórcze. Przy wysokim poziomie wód gruntowych stanowią na tych siedliskach trwałe zbiorowisko naturalne. Obecnie zbiorowiska zostały znacznie przetrzebione, a na ich miejscu powstały łąki i pastwiska.

Zagrożeniami dla tych siedlisk wg Poradników ochrony siedlisk i gatunków Natura 2000 – podręcznika metodycznego są:

- regulacja dolin rzecznych przez pogłębianie i prostowanie koryt
- odcięcie wałami przeciwpowodziowymi i melioracje odwadniające
- techniczne zabezpieczanie brzegów przed erozją
- nasadzenia krzewów i zahamowanie procesów madotwórczych
- budowa dużych zbiorników zaporowych
- obniżenie poziomu wód gruntowych - spadek żyzności i wilgotności gleb.

Z listy siedlisk, które są reprezentowane na obszarze „Wisły Środkowej” w sąsiedztwie planowanej inwestycji występują jedynie dwa: zalewane muliste brzegi rzek - po obu stronach Wisły oraz lasy łęgowe i nadrzeczne zarośla wierzbowe, które mają wysoka rangę siedlisk o znaczeniu priorytetowym, po lewej stronie Wisły.

Z listy gatunków zwierząt wyszczególnionych w załączniku II Dyrektywy Siedliskowej na obszarze „Wisły Środkowej” występują:

ssaki:

- 1337 *Castor fiber* – bóbr europejski
- 1355 *Lutra lutra* – wydra

płazy i gady:

- 1188 *Bombina bombina* – kumak nizinny

ryby:

- 1130 *Aspius aspius* – boleń
- 1145 *Misgurnus fossilis* – piskorz

Z listy gatunków ptaków wymienionych w załączniku I Dyrektywy Rady 79/409/EWG (Dyrektywy Ptasiej) w tej ostoi występują m. in. :

- A021 *Botaurus stellaris* - bąk
- A022 *Ixobrychus minutus* - bączek
- A030 *Ciconia nigra*- bocian czarny
- A060 *Aythya nyroca* - podgorzałka
- A068 *Mergus albellus* - bielaczek (pojawia się bardzo rzadko)
- A075 *Haliaeetus albicilla*- bielik
- A081 *Circus aeruginosus* – błotniak stawowy
- A122 *Crex crex* – derkacz
- A133 *Burhinus oedicephalus* - kulon
- A170 *Phalaropus lobatus* - płatkonóg sztyrdzioby
- A176 *Larus melanocephalus* – mewa czarnogłowa
- A177 *Larus minutus* – mewa mała
- A190 *Sterna caspia* – rybitwa wielkodzioba, populacja liczy ok. 2 400 par, głównie podczas wędrówek
- A193 *Sterna hirundo* – rybitwa rzeczna, populacja liczy ok. 700 par
- A195 *Sterna albifrons* - rybitwa białoczelna
- A197 *Chlidonias niger* - rybitwa czarna
- A229 *Alcedo atthis* - zimorodek, populacja liczy ok. 50 par
- A236 *Dryocopus martius* - dzięcioł czarny

- A238 *Dendrocopos medius* – dzięcioł średni
- A255 *Anthus campestris* – świergotek polny
- A272 *Luscinia svecica* – podróżniczek
- A307 *Sylvia nisoria* - jarzębatka
- A320 *Ficedula parva* - muchołówka mała
- A338 *Lanius collurio* - gąsiorek.

Z innych, ważnych gatunków na obszarze „Wisła Środkowa” występują 3 gatunki roślin objętych ochroną gatunkową na mocy Rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 9 lipca 2004 r. w sprawie gatunków dziko występujących roślin objętych ochroną (Dz. U. Nr 168, poz. 1764):

- *Nymphoides peltata* – grzybieńczyk wodny
- *Salvinia natans* – salwinia pływająca
- *Scolochloa festucacea* – skołochloa trzcinowata

oraz gatunek rzadki - *Wolffia arrhiza* – wolffia bezkorzeniowa.

Reasumując, w granicach „Wisły Środkowej” występuje 6 typów siedlisk z załącznika I Dyrektywy Siedliskowej, które w sumie zajmują 67% planowanego obszaru Natura 2000 oraz 5 gatunków zwierząt z załącznika II tej Dyrektywy. Obszar stanowi fragment ważnej ostoi ptaków wodno-błotnych o randze europejskiej (E 46). Występuje tu 49 gatunków ptaków lęgowych oraz 25 gatunków ptaków regularnie migrujących, wymienionych w załączniku I Dyrektywy Ptasiej. Obszar jest fragmentem europejskiego korytarza ekologicznego wskazanego do ochrony w ogólnoeuropejskiej strategii ochrony różnorodności biologicznej i krajobrazowej.

W Standardowym Formularzu Danych dla „Wisły Środkowej”, przygotowanym dla Komisji Europejskiej, nie wymienia się żadnych zagrożeń dla tego projektowanego obszaru Natura 2000, wymienia się natomiast czynniki o większym lub mniejszym wpływie na zachowanie chronionych w jego granicach siedlisk. W dokumentacji podkreśla się zatem, że obszar jest nawiedzany powodzią, które sprzyjają zachowaniu naturalnych siedlisk nadrzecznych, w tym łągów i zarośli. Z czynników antropogenicznych o największym wpływie na planowany obszar wymienia się intensywne regulowanie koryt rzecznych oraz budowę tam i wałów, którym to zabiegom podlega 30 % powierzchni. Pod wpływem zanieczyszczenia wód, erozji, wypasu i uprawy znajduje się po 10% powierzchni dla każdego rodzaju oddziaływań. Drogi na terenie obszaru oddziałują jedynie w

5 %, przy czym ich obecność nie wywiera negatywnego wpływu na zachowanie typów siedlisk na obszarze „Wisła Środkowa” i w jego otoczeniu.

„Wisła Środkowa” – jako potencjalny obszar siedliskowy - powiązana jest funkcjonalnie i przestrzennie z obszarem ptasim Natura 2000 „Dolina Środkowej Wisły”, wyznaczonym na mocy Rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 21 lipca 2004 r. w sprawie obszarów specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 (*Dz. U. Nr 229, poz. 2313*).

Po wnikliwym przeanalizowaniu dostępnej dokumentacji i terenowej wizji stwierdza się, że planowane poszerzenie istniejącego już w Warszawie mostu Grota Roweckiego **według wariantu I nie stanowi żadnego zagrożenia dla chronionych siedlisk przyrodniczych i gatunków z załączników do Dyrektywy Siedliskowej i Dyrektywy Ptasiej, z powodu których obszar najprawdopodobniej zostanie uznany przez Komisję Europejską za obszar o znaczeniu wspólnotowym; tym bardziej planowana inwestycja nie będzie znacząco oddziaływać na obszar Natura 2000.** Siedliska znajdujące się pod mostem i w jego najbliższym otoczeniu są skrajnie zdewastowane (patrz – dokumentacja fotograficzna), zamknięcie istniejącego obecnie prześwietlenia nie będzie miało zatem najmniejszego wpływu na stan roślinności, reprezentowanej jedynie przez luźne murawy roślin synantropijnych, w tym obcego pochodzenia.

Przedsięwzięcie realizowane według wariantu II – nie wprowadzi istotnego zagrożenia, zwłaszcza, że siedliska w najbliższym otoczeniu mostu uległy już znacznej degeneracji i są raczej śmietniskiem niż siedliskami przyrodniczymi lub siedliskami gatunków (patrz dokumentacja fotograficzna). W obu przypadkach na terenach naturowych nie powinno się lokalizować baz budowy.

Realizacja przedsięwzięcia według wariantu III – byłaby natomiast najbardziej niekorzystna, ponieważ wiązałaby się z częściowym zniszczeniem lasów i zarośli łągowych po obu stronach Wisły, które sklasyfikowane zostały jako „siedliska priorytetowe” i które są już rzadkością w skali europejskiej. Można w tym przypadku ocenić projektowaną inwestycję wg wariantu III za mogącą w znaczący sposób pogorszyć stan siedlisk przyrodniczych oraz siedlisk gatunków roślin i zwierząt, a także w znaczący sposób wpłynąć negatywnie na gatunki, dla których ochrony został wyznaczony obszar „Natura 2000”.

4. PODSUMOWANIE I WNIOSKI:

- Realizacja projektu jest elementem dostosowania sieci transportowych w Polsce do wymogów UE poprzez poprawę bezpieczeństwa i warunków funkcjonowania ruchu drogowego. W wyniku dostosowania Trasy Armii Krajowej do parametrów trasy ekspresowej zostaną zlikwidowane lub znacznie zmniejszone uciążliwości związane z intensywnością ruchu drogowego i licznymi blokadami jezdni, zwłaszcza na moście łączącym lewo i prawobrzeżną Warszawę.
- Zarówno na lewym, jak i prawym brzegu Wisły planowana do przebudowy trasa przebiega głównie przez tereny zurbanizowane: osiedla mieszkaniowe, zabudowę jednorodzinną, tereny użytkowane przemysłowo, tereny zabudowane pawilonami handlowymi i usługowymi, o znikomej wartości przyrodniczej (patrz – dokumentacja fotograficzna). Tereny przyrodniczo cenne – to jedynie bezpośrednio graniczące z nurtem Wisły lasy i zarośla łęgowe po obu stronach rzeki, położone na północ od mostu w odległości kilkudziesięciu metrów i zlokalizowane na obszarach Natura 2000: „Dolina Środkowej Wisły” i „Wisła Środkowa”. Na obu brzegach rzeki, w bezpośrednim sąsiedztwie mostu, biotopy są jednak silnie zdegradowane, przypominające wysypiska odpadów i śmieci, co najwyżej z rzadkimi płatami roślinności ruderalnej i pojedynczymi krzewami gatunków obcego pochodzenia, zwłaszcza klonu jesionolistnego.
- Zaprojektowane w wariantcie I poszerzenie mostu o 2,5 m po obydwu jego stronach, bez jakiegokolwiek dodatkowej ingerencji w dolinę Wisły (nie zaplanowano żadnych nowych konstrukcji budowlanych, a przęsła mostu pozostaną niezmienione) jest optymalne z punktu widzenia ochrony obszarów Natura 2000 oraz rezerwatów przyrody znajdujących się w granicach „Doliny Środkowej Wisły”. Połączenie dwóch pasów ruchu, konieczne dla wzmocnienia konstrukcji mostu, wprawdzie zmniejszy dopływ światła do pasa wody i terenów nadrzecznych pod mostem, ale nie wywoła to negatywnych zmian w ekosystemach nadrzecznych, bardzo w tym miejscu zdewastowanych. Przyrodniczo cenne siedliska „naturowe”, tj. lasy i zarośla łęgowe, znajdują się poza strefą zmniejszonego dostępu światła.
- Projektowana inwestycja wg wariantu I nie wprowadzi jakościowo nowego czynnika, który stanowiłby jakiegokolwiek zagrożenie dla siedlisk przyrodniczych lub gatunków „naturowych”. Poprzez zlikwidowanie obecnych przestojów na Trasie Armii Krajowej i moście Grota Roweckiego powinna wręcz korzystnie wpłynąć na środowisko przyrodnicze, zwłaszcza na czystość powietrza oraz czystość gleb i wody w Wiśle.

- Inwestycja realizowana wg wariantu I nie naruszy funkcjonalnej spójności siedlisk w dolinie Wisły i funkcjonalnej spójności korytarza ekologicznego, ponieważ wariant ten zakłada poszerzenie przeprawy mostowej bez ingerencji w obszar doliny rzeki i bez naruszenia naturalnego reżimu hydrologicznego. Dla ochrony ptaków w dolinie Wisły powinno się natomiast wykonywać hałaśliwe roboty budowlane na moście poza okresem lęgowym ptaków.
- Wariant II, przynajmniej w trakcie przebudowy mostu, jest mniej korzystny dla obszarów „naturowych” niż wariant I, ponieważ zakłada bezpośrednie działania w dolinie rzeki – przebudowę podpór mostu. Spowoduje to dalszą dewastację siedlisk i dalsze zniszczenie pokrywy roślinnej.
- Wariant III jest, z przyrodniczego punktu widzenia, najbardziej niekorzystny. Budowa nowego mostu w odległości kilkudziesięciu metrów w dół rzeki od mostu istniejącego – to nowy, poważny czynnik antropogeniczny, z którym nieuchronnie będzie związane zniszczenie drzew i krzewów, zerwanie przestrzennej i funkcjonalnej spójności lasów lęgowych oraz ingerencja w reżim hydrologiczny rzeki i jej doliny.
- Obszary Natura 2000, istniejący i planowany, położone są w obrębie Warszawy i tym samym narażone są na wpływy wielkiego miasta: zanieczyszczenie wód, gleb, powietrza, hałas. Dostosowanie Trasy Armii Krajowej do parametrów trasy ekspresowej nie wywoła zatem negatywnych zmian warunków środowiskowych, natomiast wzrost płynności ruchu powinien zmniejszyć jego uciążliwość zarówno dla ludzi, jak też dla zwierząt i roślin.
- Przebudowa drogi została zaprojektowana zgodnie z wymogami bezpieczeństwa ruchu pojazdów i pieszych; uwzględniono m.in. – dodatkowe pasy ruchu, zatoki dla autobusów, uzupełniające łącznice w węzłach komunikacyjnych. Żaden z tych elementów nie będzie miał negatywnego wpływu na obszary Natura 2000.
- Ważnym elementem ochrony środowiska są zaprojektowane urządzenia do oczyszczania wód opadowych i szczelny system odprowadzenia wód opadowych. Trasa posiada ekrany przeciwhałasowe, a po jej dostosowaniu do parametrów drogi Ekspresowej zaplanowano wzrost ich liczebności, wysokości i jakości. Projekt inwestycji przewiduje także działania minimalizujące straty zieleni, m.in. poprzez wprowadzanie nasadzeń drzew i krzewów

(wprowadzenie zieleni izolacyjnej i wprowadzenie zieleni w węzłach i na skarpach dojazdów do obiektów).

Postulujemy:

- (a) ograniczenie wycinki drzew i krzewów do niezbędnego minimum
- (b) nasadzenie takiej liczby drzew i krzewów, które z nadwyżką zrekompensują straty spowodowane niezbędną wycinką istniejących;
- (c) wprowadzenie nasadzeń drzew i krzewów z uwzględnieniem w doborze gatunków rodzimych.

■ **Wnioski końcowe:**

Nie ma przeciwwskazań dla realizacji planowanego przedsięwzięcia z uwzględnieniem wariantu I przeprawy przez Wisłę. Inwestycja nie wpłynie negatywnie na stan siedlisk przyrodniczych oraz siedlisk gatunków roślin i zwierząt, a także nie wpłynie negatywnie na gatunki, dla których ochrony został wyznaczony obszar Natura 2000. Inwestycja nie wpłynie także negatywnie na walory przyrodnicze nadwiślańskich rezerwatów przyrody.

Wariant II przeprawy mostowej jest równoznaczny z ingerencją w środowisko tarasów nadwiślańskich w trakcie budowy, będzie bowiem wymagał przebudowy fundamentów i korpusów podpór. Jest tym samym mniej korzystny z punktu widzenia ochrony obszaru Natura 2000.

Wariant III, zakładający budowę nowego mostu w górę, składającego się z dwóch niezależnych konstrukcji dla jezdni głównych drogi, spowoduje trwałą dewastację siedlisk (w tym zarośli i lasów łągowych o znaczeniu priorytetowym). Z przyrodniczego punktu widzenia jest niekorzystny.

5. DOKUMENTY I ŹRÓDŁA LITERATUROWE

■ **Dokumenty**

- Dyrektywa 79/409/EWG o ochronie dziko żyjących ptaków, zwana Dyrektywą Ptasią, uchwalona 2 kwietnia 1979 r. (a następnie zmodyfikowana dyrektywami 81/854/EWG, 85/411/EWG, 86/122/EWG, 91/244/EWG i 94/24/EWG).
- Dyrektywa 92/43/EWG o ochronie siedlisk przyrodniczych oraz dziko żyjącej fauny i flory, zwana Dyrektywą Siedliskową, uchwalona 21 maja 1992 r. (zmieniona dyrektywą 97/62/EWG).
- Ustawa z dnia 10 kwietnia 2003 r. o szczególnych zasadach przygotowania i realizacji inwestycji w zakresie dróg krajowych (Dz.U. z 2003 r., Nr 80, poz. 721).

- Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. 2004, Nr 92, poz. 880 oraz 2005 r. Nr 113, poz. 954 i Nr 130, poz. 1087).
- Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. 2001, Nr 62, poz. 627).
- Ustawa z dnia 18 maja 2005 r. o zmianie ustawy – Prawo ochrony środowiska oraz niektórych innych ustaw (Dz. U, 2005, Nr 113, poz. 954).
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 28 września 2004 r. w sprawie gatunków dziko występujących zwierząt objętych ochroną (Dz. U. 2004, Nr 220, poz. 2237).
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 9 lipca 2004 r. w sprawie gatunków dziko występujących roślin objętych ochroną (Dz. U. 2004, Nr 168, poz. 1764).
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 14 sierpnia 2001 r. w sprawie określenia rodzajów siedlisk przyrodniczych podlegających ochronie (Dz. U. Nr 92, poz. 1029).
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 21 lipca 2004 r. w sprawie obszarów specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 (Dz. U. 2004, Nr 229, poz.2313).
- Krajowa strategia ochrony i umiarkowanego użytkowania różnorodności biologicznej wraz z programem działań. Ministerstwo Środowiska, Warszawa 2003.

■ Dane literaturowe

- Adamski P., Bartel R., Bereszyński A., Kepel A., Witkowski Z. (red.), 2004. Gatunki zwierząt (z wyjątkiem ptaków). Poradniki ochrony siedlisk i gatunków Natura 2000 – podręcznik metodyczny. Ministerstwo Środowiska, Warszawa, t. 6.
- Devilliers P., Devilliers-Terschuren J., 1996. A classification of Palearctic habitats. Nature and environment, No 78, Strasbourg.
- Dyduch-Falniowska A., Kaźmierczak R., Makomaska-Juchniewicz M., Perzanowska-Sucharska J., Zając K., 1999. Ostoje przyrody w Polsce. Instytut Ochrony Przyrody PAN, Kraków.
- Fisher I., Waliczky Z. Brytyjskie Królewskie Towarzystwo Ochrony Ptaków, 2002. Ocena potencjalnego wpływu sieci TINA na ostoje ptaków w krajach kandydujących do Unii Europejskiej. Raport końcowy, Warszawa-Gdańsk.
- Gromadzki M. (red.), 2004. Ptaki. Poradniki ochrony siedlisk i gatunków Natura 2000 – podręcznik metodyczny, Ministerstwo Środowiska, Warszawa, t. 7 i 8.
- Gromadzki M., Dyrz A., Głowaciński Z., Wieloch M. 1994. Ostoje ptaków w Polsce, Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków, Biblioteka Monitoringu Środowiska, Gdańsk.

- Heath M. F., Evans M. I. (red.), 2000. Important bird areas in Europe. Priority sites for conservation. Volumene 1: Northern Europe. BirdLife Conservation Series No.8.
- Herbich J. (red.), 2004. Lasy i bory. Poradnik ochrony siedlisk i gatunków Natura 2000 – podręcznik metodyczny. Ministerstwo Środowiska, Warszawa, t. 5.
- Herbich J. (red.), 2004. Murawy, łąki, ziołorośla, wrzosowiska, zarośla. Poradnik ochrony siedlisk i gatunków Natura 2000 – podręcznik metodyczny. Ministerstwo Środowiska, Warszawa, t. 3.
- Interpretation Manual of European Union Habitats – Eur 15/2, 1999. European Commission, DG XI.
- Kaźmierczakowa R., Zarzycki K., 2001. Polska Czerwona Księga Roślin. Instytut Botaniki PAN, Kraków.
- Makomaska-Juchniewicz M., Tworek S. 2003. Ekologiczna sieć Natura 2000 – problem czy szansa. Instytut Ochrony Przyrody PAN, Kraków.
- Ministerstwo Środowiska, 2002. Natura 2000. Europejska sieć ekologiczna. Warszawa.
- Ministerstwo Środowiska, 2004. Sieć Natura 2000. 10 pytań – 10 odpowiedzi. Warszawa.
- Symonides E., 2003. Polska w Europejskiej Sieci. Echa leśne, 4: 7-9.
- Symonides E., 2003. 4000 Oczek Natury. Echa leśne, 510-12.
- Symonides E., 2003. „Natura 2000” – koncepcja i podstawy prawne. Parki Narodowe, 1:3-4.
- Symonides E., 2003. Nowa ustawa o ochronie przyrody. Parki Narodowe 3: 2-3.
- Symonides E. 2004. „Natura 2000” – szansa czy zagrożenie dla Polski? Biologia w szkole. Czasopismo dla nauczycieli, 5: 4-10.
- Symonides E. 2004. Pierwsze doświadczenia związane z organizacją systemu ostoi siedliskowych NATURA 2000 w Polsce – Zeszyty Naukowe Komitetu „Człowiek i Środowisko” 38: 51-60.
- Wojtatowicz J. (red.) 2005. Warszawska przyroda. Obszary i obiekty chronione. Biuro Ochrony Środowiska M. St. Warszawa, Warszawa.
- WWf – Global Water Partnership. 2005. Zasady gospodarowania na obszarach NATURA 2000 w dolinach rzek (*maszynopis*).

6. DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA

PRZEBIEG TRASY PRZEZ TERENY ZURBANIZOWANE

PRZEBIEG TRASY ARMII KRAJOWEJ – TERENY ZURBANIZOWANE

PRZEBIEG TRASY ARMII KRAJOWEJ – TERENY ZURBANIZOWANE

PRZEBIEG TRASY ARMII KRAJOWEJ – TERENY ZURBANIZOWANE

PRZEBIEG TRASY ARMII KRAJOWEJ – TERENY ZURBANIZOWANE

PRZEBIEG TRASY ARMII KRAJOWEJ – TERENY ZURBANIZOWANE

PRZEBIEG TRASY ARMII KRAJOWEJ – TERENY ZURBANIZOWANE

PRZEBIEG TRASY ARMII KRAJOWEJ – TERENY ZURBANIZOWANE

SYTUACJA PRZYRODNICZA NA OBSZARZE NATURA 2000 W OTOCZENIU MOSTU IM. GROTA ROWECKIEGO

SYTUACJA PRZYRODNICZA NA OBSZARZE NATURA 2000 W OTOCZENIU MOSTU IM. GROTA ROWECKIEGO

SYTUACJA PRZYRODNICZA NA OBSZARZE NATURA 2000 W OTOCZENIU MOSTU IM. GROTA ROWECKIEGO

SYTUACJA PRZYRODNICZA NA OBSZARZE NATURA 2000 W OTOCZENIU MOSTU IM. GROTA ROWECKIEGO

SYTUACJA PRZYRODNICZA NA OBSZARZE NATURA 2000 W OTOCZENIU MOSTU IM. GROTA ROWECKIEGO

SYTUACJA PRZYRODNICZA NA OBSZARZE NATURA 2000 W OTOCZENIU MOSTU IM. GROTA ROWECKIEGO

STAN PRZYRODY POD MOSTEM, W TYM W PRZEŚWIETLENIU MIĘDZY JEZDNIAMI

STAN PRZYRODY POD MOSTEM, W TYM W PRZEŚWIETLENIU MIĘDZY JEZDNIAMI

STAN PRZYRODY POD MOSTEM, W TYM W PRZEŚWIETLENIU MIĘDZY JEZDNIAMI

SYTUACJA PRZYRODNICZA NA OBSZARZE NATURA 2000 W OTOCZENIU MOSTU IM. GROTA ROWECKIEGO

SYTUACJA PRZYRODNICZA NA OBSZARZE NATURA 2000 W OTOCZENIU MOSTU IM. GROTA ROWECKIEGO

SYTUACJA PRZYRODNICZA NA OBSZARZE NATURA 2000 W OTOCZENIU MOSTU IM. GROTA ROWECKIEGO

SYTUACJA PRZYRODNICZA NA OBSZARZE NATURA 2000 W OTOCZENIU MOSTU IM. GROTA ROWECKIEGO

SYTUACJA PRZYRODNICZA NA OBSZARZE NATURA 2000 W OTOCZENIU MOSTU IM. GROTA ROWECKIEGO

SYTUACJA PRZYRODNICZA NA OBSZARZE NATURA 2000 W OTOCZENIU MOSTU IM. GROTA ROWECKIEGO

